

RAQAMLI KOMMUNIKATSIYA JARAYONIDA O'QUVCHILAR KONFLIKTLARNING KELIB CHIQISH SABABLARI

F.M.Majidova¹

Mas'ul muallif: Majidova Feruza
Maxmud qizi, Osiyo xalqaro
universiteti o'qituvchisi.

Accepted: 13 Sentabr 2026
Published: 13 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Majidova, F. M.
RAQAMLI KOMMUNIKATSIYA
JARAYONIDA O'QUVCHILAR
KONFLIKTLARNING KELIB
CHIQUISH SABABLARI / F. M.
Majidova // Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
— 2026. — T. 9, № 1. — B.
195–199.

1. Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli kommunikatsiya muhitida yuqori sinf o'quvchilari o'rtasida yuzaga keladigan konfliktlarning ijtimoiy-psixologik kelib chiqish sabablari tahlil qilingan. Raqamli platformalarda muloqotning kengayishi bilan anonimlik, xabarlarining emotsional talqin qilinishi, tengdoshlar guruhi ta'siri, media savodxonlik darajasi hamda virtual muloqotning o'ziga xos xususiyatlari konfliktlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi muhim omillar sifatida baholangan. Tadqiqotda ijtimoiy psixologiya va konfliktologiyaning zamonaviy yondashuvlari asosida ilmiy manbalarni qiyosiy va tizimli tahlil qilish metodlaridan foydalanildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, emotsional o'zini boshqarish ko'nikmalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, empatiya darajasining pastligi, shaxsiy chegaralarning buzilishi hamda kiberbullying elementlarining namoyon bo'lishi raqamli konfliktlarning kuchayishiga xizmat qiladi. Maqolada ushbu omillarni bartaraf etishga qaratilgan psixologik-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqilib, ta'lim muassasalarida konstruktiv raqamli muloqot madaniyatini rivojlantirishning ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli kommunikatsiya, o'quvchilararo konflikt, kiberkonflikt, ijtimoiy psixologiya, kiberbullying, virtual muloqot, media savodxonlik, emotsional regulatsiya, empatiya, raqamli madaniyat, konstruktiv konflikt boshqaruvi.

ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ КОНФЛИКТОВ У УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ЦИФРОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация. В данной статье анализируются социально-психологические причины возникновения конфликтов между учащимися старших классов в условиях цифровой коммуникации. В условиях расширения общения посредством цифровых платформ такие факторы, как анонимность, эмоциональная интерпретация сообщений, влияние группы сверстников, уровень медиаграмотности и особенности виртуального взаимодействия, рассматриваются как важные детерминанты формирования конфликтов. Исследование основано на сравнительном и системном анализе научных источников с позиций современной социальной психологии и конфликтологии. Результаты анализа показывают, что недостаточный уровень эмоциональной саморегуляции, низкая степень эмпатии, нарушение личных границ и проявления кибербуллинга способствуют усилению цифровых конфликтов. На основе полученных выводов предложены психолого-педагогические рекомендации, направленные на профилактику цифровых конфликтов и развитие культуры конструктивного цифрового общения в образовательных учреждениях.

Ключевые слова: Цифровая коммуникация, конфликты между учащимися, киберконфликт, социальная психология, кибербуллинг, виртуальное общение, медиаграмотность, эмоциональная саморегуляция, эмпатия, цифровая культура, конструктивное управление конфликтами.

CAUSES OF CONFLICTS AMONG STUDENTS IN THE PROCESS OF DIGITAL COMMUNICATION

Abstract. This article examines the socio-psychological causes of conflicts that arise among high school students in digital communication environments. With the expansion of communication through digital platforms, factors such as anonymity, emotional interpretation of messages, peer group influence, the level of media literacy, and the specific characteristics of virtual communication are identified as significant determinants of conflict formation. The study is based on comparative and systematic analyses of scientific literature within the frameworks of contemporary social psychology and conflictology. The findings indicate that insufficient emotional self-regulation, low levels of empathy, violations of personal boundaries, and manifestations of cyberbullying contribute to the escalation of digital conflicts. Based on these findings, the article proposes psychological and pedagogical recommendations aimed at preventing digital conflicts and promoting a culture of constructive digital communication in educational institutions.

Keywords: digital communication, student conflict, cyber conflict, social psychology, cyberbullying, virtual communication, media literacy, emotional self-regulation, empathy,

digital culture, constructive conflict management.

Kirish. XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalarida, ayniqsa, ta'lim tizimida kommunikatsiya shakllarining tubdan o'zgarishiga sabab bo'ldi. Raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar va tezkor xabar almashish ilovalari o'quvchilarning kundalik muloqot muhiti sifatida shakllanib, ularning ijtimoiy munosabatlari, shaxslararo aloqalari va xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi kunda Telegram, Instagram, TikTok, WhatsApp va boshqa raqamli platformalar nafaqat axborot almashish vositasi, balki tengdoshlar bilan munosabatlarni shakllantirish, fikr bildirish va ijtimoiy identifikatsiyani namoyon etish maydoniga ham aylangan. Shu bilan birga, mazkur kommunikatsiya muhiti o'quvchilar o'rtasida yangi turdagi nizolar va ziddiyatlarning paydo bo'lishiga zamin yaratmoqda. Raqamli kommunikatsiya jarayonida yuzaga keladigan konfliktlar an'anaviy shaxslararo nizolardan bir qator xususiyatlari bilan farqlanadi. Avvalo, virtual muloqotda yuz ifodasi, ovoz ohangi va tana harakati kabi noverbal signallar yetarli darajada aks etmasligi sababli xabarlarining noto'g'ri talqin qilinish ehtimoli ortadi. Bundan tashqari, internet muhitidagi anonimlik, axborotning tezkor tarqalishi, auditoriyaning kengligi hamda yozishmalarning uzoq muddat saqlanib qolishi konfliktlarning ko'lemi va davomiyligini kuchaytiruvchi omillar sifatida namoyon bo'ladi. Birgina qisqa izoh, noto'g'ri qo'yilgan emoji yoki kinoyali jumla qisqa vaqt ichida o'nlab, hatto yuzlab tengdoshlar ishtirokidagi jamoaviy nizoga aylanishi mumkin. So'nggi yillarda xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar bolalar va o'smirlarning internetdan foydalanish darajasi ortishi bilan bir qatorda raqamli muhitda uchraydigan psixologik xavf omillari ham ko'payayotganini ko'rsatmoqda. Xususan, UNESCO, UNICEF va OECD tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda raqamli fuqarolik, media savodxonlik va onlayn xavfsizlikni rivojlantirish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Mazkur tadqiqotlarda kiberbullying, onlayn tajovuzkorlik va raqamli konfliktlar o'quvchilarning ruhiy salomatligi, o'quv motivatsiyasi hamda ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan.

Ijtimoiy psixologiya nuqtai nazaridan qaralganda, o'smirlik davri shaxsning o'zini anglash, tengdoshlar guruhi bilan munosabatlarni shakllantirish va ijtimoiy identifikatsiya jarayonlari faol kechadigan rivojlanish bosqichi hisoblanadi. Mazkur davrda emotsional barqarorlikning to'liq shakllanmaganligi, impulsiv qaror qabul qilish, tashqi baholarga yuqori sezgirlik va guruh tomonidan qabul qilinish ehtiyoji raqamli kommunikatsiyada konfliktlarning yuzaga kelish ehtimolini yanada oshiradi. Shu sababli virtual makonda sodir bo'layotgan nizolarni faqat texnologik muammo sifatida emas, balki shaxsning ijtimoiy-psixologik rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq murakkab hodisa sifatida o'rganish zarur. Mazkur yo'nalishda xorijiy olimlar tomonidan muhim ilmiy yondashuvlar ishlab chiqilgan. Jumladan, J. Suler internet muhitidagi "onlayn disinhubitsiya effekti" nazariyasi orqali anonimlik shaxsning real hayotdagiga qaraganda keskinroq va nazoratsizroq xatti-harakatlar namoyon etishiga olib kelishini asoslagan. Shuningdek, S. Turkle virtual muloqotning insonlar o'rtasidagi emotsional yaqinlikka ta'sirini tahlil qilib, raqamli aloqalarda noto'g'ri tushunish va hissiy begonalashuv xavfi ortishini ta'kidlagan. Mazkur nazariyalar raqamli konfliktlarning psixologik mexanizmlarini tushuntirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston sharoitida ham ta'limni raqamlashtirish jarayonlari izchil rivojlanayotgan bo'lsa-da, o'quvchilararo raqamli konfliktlarning kelib chiqish sabablarini ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan kompleks o'rganishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar yetarli emas. Mavjud izlanishlarning aksariyati kiberxavfsizlik yoki internetdan foydalanish madaniyatiga qaratilgan bo'lib, konfliktlarning emotsional, kommunikativ va guruhiiy omillarini chuqur tahlil qilishga ehtiyoj saqlanib qolmoqda. Ayniqsa, yuqori sinf o'quvchilarining raqamli muhitdagi o'zaro munosabatlarida konfliktlarning shakllanish mexanizmlarini aniqlash hamda ularning oldini olishning psixologik-pedagogik usullarini ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy vazifalaridan biridir. Shundan kelib chiqib, mazkur maqolaning maqsadi raqamli kommunikatsiya jarayonida o'quvchilararo konfliktlarning yuzaga kelishiga ta'sir etuvchi asosiy ijtimoiy-psixologik omillarni ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning shakllanish mexanizmlarini yoritish hamda ta'lim muassasalarida konstruktiv raqamli muloqot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan psixologik-pedagogik tavsiyalarni asoslashdan iborat. Tadqiqot natijalari yuqori sinf o'quvchilarida raqamli konfliktlarning oldini olishga qaratilgan profilaktik dasturlar va amaliy treninglarni ishlab chiqishda ilmiy asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga keng kirib kelishi o'quvchilarning o'zaro muloqot qilish shakllarini sezilarli darajada o'zgartirdi. Bugungi kunda mobil aloqa vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va tezkor xabar almashish dasturlari o'quvchilarning kundalik hayotining ajralmas qismiga aylangan. Shu bilan birga, virtual muloqot muhiti shaxslararo munosabatlarning yangi ko'rinishlarini vujudga keltirib, konfliktlarning yuzaga kelishiga ta'sir qiluvchi omillarni ham o'zgartirmoqda. Shu sababli so'nggi yillarda psixologiya, pedagogika va konfliktologiya fanlarida raqamli kommunikatsiya sharoitida yuzaga keladigan nizolarni o'rganishga qiziqish ortib bormoqda. Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, virtual muloqot bevosita yuzma-yuz suhbatdan o'zining kommunikativ xususiyatlari bilan farq qiladi. Yuzma-yuz muloqotda insonning yuz ifodasi, ovoz ohangi, imo-ishoralari va tana harakatlari suhbat mazmunini to'ldiruvchi muhim belgilar hisoblanadi. Virtual yozishmalarda esa bunday belgilar to'liq namoyon bo'lmaydi. Natijada bir xil mazmundagi xabar turli o'quvchilar tomonidan har xil talqin qilinishi mumkin. Ayniqsa, qisqa javoblar, kulgili yoki kinoyali iboralar hamda ramziy belgilar noto'g'ri tushunilganda oddiy kelishmovchilik qisqa vaqt ichida jiddiy konfliktga aylanish ehtimoli ortadi. Psixologik tadqiqotlarda virtual muhitdagi anonimlik alohida omil sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotchilarning fikricha, shaxs o'zini boshqalar tomonidan bevosita kuzatilmayotganini his qilganda, o'z xatti-harakatlarini nazorat qilish darajasi pasayishi mumkin. Bunday holatda ayrim o'quvchilar kundalik hayotda aytmaydigan keskin fikrlarni yozma muloqotda bemalol ifodalaydi, haqoratli izohlar qoldiradi yoki provokatsion xabarlar yuboradi. Shu bois anonimlik virtual konfliktlarning yuzaga kelishida eng muhim psixologik omillardan biri sifatida e'tirof etiladi.

O'quvchilararo konfliktlarning shakllanishida tengdoshlar guruhi ta'siri ham katta ahamiyatga ega. O'smirlik davrida shaxsning guruh tomonidan qabul qilinish ehtiyoji kuchli bo'ladi. Shu sababli sinf guruhlari yoki umumiy yozishmalarda boshqa o'quvchilarning fikri ko'pincha shaxsning o'z qaroridan ustun keladi. Ba'zan bir o'quvchiga nisbatan bildirilgan salbiy munosabat boshqa tengdoshlar tomonidan ham qo'llab-quvvatlanadi va natijada individual kelishmovchilik jamoaviy konflikt tusini oladi. Psixologlarning ta'kidlashicha, bunday holatlarda guruh bosimi shaxsning mustaqil fikr yuritishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ham raqamli muhitdagi konfliktlarning dolzarbligini tasdiqlaydi.

UNESCO tomonidan maktabdagi zo'ravonlik va virtual ta'qibga bag'ishlangan tadqiqotlarda o'quvchilarning sezilarli qismi internet orqali turli ko'rinishdagi ruhiy bosimga duch kelishi qayd etilgan. Mazkur tadqiqotlarda ta'lim muassasalarida xavfsiz raqamli muloqot madaniyatini shakllantirish, o'quvchilarning media savodxonligini rivojlantirish hamda profilaktik psixologik ishlarni kuchaytirish zarurligi alohida ta'kidlanadi.

Bolalar huquqlarini himoya qilish bo'yicha faoliyat yurituvchi xalqaro tashkilotlarning tadqiqotlari ham internet muhitidagi ruhiy bosim o'quvchilarning hissiy holati, o'qishga bo'lgan qiziqishi va tengdoshlar bilan munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Tadqiqotchilar virtual muhitdagi zo'ravonlikni faqat texnik muammo sifatida emas, balki shaxsning psixologik rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvi bilan bog'liq murakkab hodisa sifatida baholaydilar. Raqamli konfliktlarning yuzaga kelishida hissiyotlarni boshqarish darajasi ham muhim omillardan biridir. O'smirlik davrida hissiy barqarorlik hali to'liq shakllanmaganligi sababli keskin vaziyatlarda tezkor va o'ylanmagan javob qaytarish holatlari ko'proq uchraydi. Virtual muloqotda esa xabarni yuborish uchun ko'p vaqt talab qilinmaydi, natijada jahldor yoki ranjigan holatda yozilgan jumlar konfliktni yanada kuchaytiradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hissiy o'zini boshqarish ko'nikmalari rivojlangan o'quvchilar bunday vaziyatlarda konstruktiv yechim topishga ko'proq moyillik bildiradilar.

Empatiya, ya'ni boshqa insonning hissiy holatini tushunish qobiliyati ham virtual muloqot sifatiga bevosita ta'sir qiladi. Yuzma-yuz suhbat davomida inson suhbatdoshining kayfiyatini ko'z qarashi, yuz ifodasi va ovoz ohangi orqali anglay oladi. Virtual yozishmalarda esa bunday imkoniyat cheklangan bo'ladi. Shu sababli ayrim o'quvchilar yozilgan xabarning ikkinchi tomonga qanday ta'sir qilishini yetarlicha hisobga olmaydilar. Bu esa o'zaro tushunmovchiliklarning ortishiga olib keladi. Shaxsiy chegaralarning buzilishi ham raqamli konfliktlarning keng tarqalgan sabablaridan biridir. Ruxsatsiz surat yoki videolarni tarqatish, shaxsiy yozishmalarni boshqalarga yuborish, yolg'on ma'lumotlar tarqatish yoki umumiy guruhdan ataylab chiqarib yuborish kabi harakatlar o'quvchilar orasida ishonchning yo'qolishiga sabab bo'ladi. Bunday vaziyatlar ko'pincha uzoq davom etadigan nizolarni yuzaga keltirib, o'quvchilarning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ilmiy adabiyotlarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli kommunikatsiya jarayonida yuzaga keladigan konfliktlar birgina omil bilan izohlanmaydi. Ularning shakllanishida anonimlik, hissiy boshqaruvning yetarli emasligi, tengdoshlar bosimi, media savodxonlik darajasi, empatiya ko'nikmalarining rivojlanganligi hamda shaxsiy chegaralarga hurmat kabi omillar o'zaro bog'liq holda ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarning aksariyati virtual zo'ravonlikni umumiy ko'rinishda o'rganishga qaratilgan bo'lib, aynan yuqori sinf o'quvchilari o'rtasidagi raqamli konfliktlarning ijtimoiy-psixologik sabablarini kompleks tahlil qiluvchi ilmiy izlanishlar yetarli emas. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy zarurati va amaliy ahamiyatini belgilaydi hamda ta'lim muassasalarida konstruktiv raqamli muloqot madaniyatini shakllantirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishni dolzarb vazifa sifatida ko'rsatadi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotning metodologik asosini ijtimoiy psixologiya, konfliktologiya va yosh psixologiyasining nazariy yondashuvlari tashkil etadi. Tadqiqotda raqamli kommunikatsiya sharoitida o'quvchilararo konfliktlarni shaxsning psixologik xususiyatlari, tengdoshlar guruhi ta'siri va virtual muloqot muhitining o'ziga xos jihatlari o'zaro bog'liq holda tahlil qilindi. Konfliktlar alohida hodisa sifatida emas, balki shaxsiy, ijtimoiy va kommunikativ omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadigan murakkab ijtimoiy-psixologik jarayon sifatida talqin qilindi. Tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv tamoyiliga asoslandi. Ushbu yondashuvga ko'ra, raqamli kommunikatsiya jarayonida yuzaga keladigan konfliktlarni tushuntirishda anonimlik, xabarlarning emotsional talqin qilinishi, tengdoshlar bosimi, media savodxonlik darajasi, emotsional o'zini boshqarish va empatiya kabi omillar yagona tizimning tarkibiy qismlari sifatida ko'rib chiqildi. Bunday yondashuv konfliktlarning kelib chiqish sabablarini bir yoqlama emas, balki ko'p omilli bog'liqlik asosida izohlash imkonini beradi.

Tadqiqotning nazariy-metodologik poydevorini shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy ta'sir va konfliktlarning rivojlanish qonuniyatlarini yorituvchi ilmiy qarashlar tashkil etdi. O'smirlik davrida shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi, emotsional barqarorligi va tengdoshlar bilan munosabatlari faol shakllanishi sababli, aynan ushbu yosh davrida virtual muloqotdagi ziddiyatlar kuchliroq namoyon bo'lishi metodologik jihatdan asos qilib olindi. Shu nuqtai nazardan, raqamli muhitdagi konfliktlarni o'rganishda shaxsning ichki psixologik omillari bilan tashqi kommunikativ sharoitlarning o'zaro ta'siri ustuvor ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni qiyosiy va tizimli tahlil qilish metodlari asosiy metodologik vosita sifatida qo'llanildi. Xalqaro tashkilotlar hisobotlari, zamonaviy ilmiy maqolalar va konfliktologiyaga oid fundamental manbalar o'zaro taqqoslanib, raqamli konfliktlarning kelib chiqishiga ta'sir etuvchi umumiy qonuniyatlar aniqlashtirildi. Shuningdek, sabab-oqibat bog'liqliklarini tahlil qilish orqali virtual muloqotdagi anonimlik, noverbal belgilar yetishmasligi va guruh ta'sirining konflikt rivojlanishidagi o'rni ilmiy jihatdan asoslandi.

Tadqiqot metodologiyasida obyektivlik, tizimlilik, izchillik va ilmiy dalillarga tayanish tamoyillariga qat'iy amal qilindi. Mazkur tamoyillar raqamli kommunikatsiya jarayonida o'quvchilararo konfliktlarning kelib chiqish sabablarini har tomonlama yoritish, ilmiy xulosalarning ishonchligini ta'minlash hamda ta'lim muassasalarida konstruktiv raqamli muloqot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish uchun metodologik asos bo'lib xizmat qildi.

Natija. Raqamli kommunikatsiya jarayonida o'quvchilararo konfliktlarning yuzaga kelishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar tizimli ravishda tahlil qilindi. Ilmiy manbalarni qiyosiy va mazmuniy o'rganish natijasida konfliktlarning shakllanishi birgina sabab bilan emas, balki shaxsning psixologik xususiyatlari, tengdoshlar muhiti va raqamli muloqotning o'ziga xos jihatlarning o'zaro ta'siri natijasida yuz berishi aniqlandi. Tadqiqot natijalari raqamli kommunikatsiya sharoitida konfliktlarning rivojlanishida anonimlik hissi, yozma muloqotning ustunligi, emotsional o'zini boshqarish darajasi, guruh bosimi va media savodxonlik muhim omillar ekanligini ko'rsatdi. Tahlil natijalariga ko'ra, yozma muloqotda noverbal belgilar yetishmasligi o'quvchilar o'rtasidagi tushunmovchiliklarning asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Yuzma-yuz muloqotda suhbat mazmunini aniqlashtiruvchi yuz ifodasi, ovoz ohangi va imo-ishoralar yozishmalarda to'liq aks etmasligi sababli, oddiy xabar ham salbiy mazmunda talqin qilinishi mumkin. Ayniqsa, qisqa javoblar, kinoyali iboralar va ramziy belgilar turlicha tushunilganda konfliktning dastlabki bosqichi shakllanadi. Tadqiqot davomida anonimlik hissining konfliktlarning kuchayishidagi o'rni ham alohida namoyon bo'ldi. Virtual muhitda shaxs o'zini bevosita nazorat ostida his qilmaganda, keskin fikr bildirish, haqoratli izoh yozish yoki boshqalarni kamsituvchi mazmun tarqatish ehtimoli ortishi kuzatildi. Xalqaro tadqiqotlar ham anonimlik javobgarlik hissining pasayishiga olib kelishi hamda o'quvchilar o'rtasidagi virtual ziddiyatlarning kuchayishiga xizmat qilishini tasdiqlaydi. Olingan natijalar tengdoshlar guruhi ta'sirining ham konfliktlarning rivojlanishida muhim o'rin tutishini ko'rsatdi. Guruhli yozishmalar, sinf kanallari va umumiy muhokamalarda ayrim o'quvchilarning salbiy munosabati boshqa ishtirokchilar tomonidan qo'llab-quvvatlanganda konflikt individual darajadan jamoaviy darajaga o'tishi kuzatiladi. Bunday holatda guruh me'yorlari shaxsning mustaqil qaror qabul qilishiga ta'sir ko'rsatib, nizoning yanada kuchayishiga sabab bo'ladi. Maktabdagi zo'ravonlik va virtual ta'qib bo'yicha xalqaro kuzatuvlar ham tengdoshlar guruhi tomonidan qo'llab-quvvatlangan salbiy xatti-harakatlar konfliktlarning davomiyligini oshirishini qayd etadi.

Tahlillar emotsional o'zini boshqarish darajasi bilan konfliktlarning rivojlanishi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini ham ko'rsatdi. O'smirlik davrida hissiy barqarorlikning to'liq shakllanmaganligi sababli jahldor holatda yuborilgan xabarlar yoki o'ylanmasdan yozilgan izohlar ziddiyatni kuchaytiruvchi omilga aylanadi. Aksincha, hissiyotlarini nazorat qila oladigan o'quvchilarda konfliktni muloqot orqali bartaraf etishga moyillik yuqoriroq bo'lishi kuzatiladi. Media savodxonlik darajasi ham konfliktlarning oldini olishda muhim himoya omili sifatida namoyon bo'ldi. Ilmiy manbalar tahliliga ko'ra, raqamli vositalardan ongli va mas'uliyatli foydalanish ko'nikmalariga ega o'quvchilarda virtual zo'ravonlik va konfliktlarda ishtirok etish ehtimoli nisbatan past bo'ladi. So'nggi tadqiqotlar media savodxonlikning rivojlanganligi ayniqsa axborotni tanqidiy baholash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va muloqot me'yorlariga rioya qilish orqali konflikt xavfini kamaytirishini ko'rsatadi.

UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha har uch nafar o'quvchidan biri maktabdagi zo'ravonlikning turli shakllariga duch keladi, har o'ninchi o'quvchi esa virtual ta'qibni boshdan kechiradi. Ayrim yosh guruhlarida virtual ta'qib ko'rsatkichlari yanada yuqori bo'lib, ayniqsa 12–14 yosh oralig'ida bunday holatlar ko'proq uchrashi qayd etilgan.

Raqamli kommunikatsiya jarayonida konfliktlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar quyidagicha tizimlashtirildi.

Omil	Konfliktga ta'siri
Yozma muloqotda noverbal belgilar yetishmasligi	Tushunmovchiliklarni kuchaytiradi
Anonimlik hissi	Javobgarlik hissini pasaytiradi
Tengdoshlar guruhi bosimi	Konfliktni jamoaviy tusga olib chiqadi
Emotsional o'zini boshqarishning sustligi	Keskin javoblarni ko'paytiradi
Media savodxonlikning pastligi	Virtual xavflarni kuchaytiradi
Shaxsiy chegaralarning buzilishi	Ishonchning yo'qolishiga olib keladi

Xulosa. Raqamli kommunikatsiya jarayonida o'quvchilararo konfliktlarning yuzaga kelishi ko'p omilli ijtimoiy-psixologik jarayon hisoblanadi. Virtual muloqot muhiti an'anaviy kommunikatsiyadan anonimlik, yozma xabarlarining ustunligi, noverbal belgilar yetishmasligi va axborotning tez tarqalishi kabi xususiyatlari bilan farqlanadi. Aynan ushbu omillar o'quvchilar o'rtasida tushunmovchiliklar, emotsional keskinlik va shaxslararo ziddiyatlarning yuzaga kelish ehtimolini oshiradi. Ilmiy manbalar tahlili asosida konfliktlarning shakllanishida emotsional o'zini boshqarish darajasi, empatiya ko'nikmalari, tengdoshlar guruhi ta'siri, media savodxonlik hamda shaxsiy chegaralarga rioya qilish muhim determinantlar sifatida namoyon bo'lishi aniqlandi. O'smirlik davrining psixologik xususiyatlari — ijtimoiy tan olinishga bo'lgan ehtiyoj, impulsiv xatti-harakatlarga moyillik va hissiy barqarorlikning to'liq shakllanmaganligi — raqamli muhitdagi konfliktlarning kuchayishiga qo'shimcha omil bo'lib xizmat qilishi kuzatildi. Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, raqamli konfliktlarning oldini olish faqat texnik xavfsizlik choralarini kuchaytirish bilan cheklanmasligi kerak. Ta'lim muassasalarida raqamli muloqot madaniyatini shakllantirish, media savodxonlikni rivojlantirish, konstruktiv konfliktlarni boshqarish ko'nikmalarini o'rgatish hamda o'quvchilarda empatiya va emotsional o'zini boshqarish kompetensiyalarini rivojlantirish profilaktik ishlarining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim. Kelgusida mazkur yo'nalishda yuqori sinf o'quvchilari ishtirokida empirik tadqiqotlar o'tkazish, psixodiagnostik metodikalarni qo'llash hamda raqamli konfliktlarning oldini olishga qaratilgan psixologik trening dasturlarining samaradorligini eksperimental jihatdan baholash ilmiy izlanishlarning istiqbolli yo'nalishlari hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-6079-son Farmoni. Toshkent, 2020.
- [2] Xasanov X. Mediasavodxonlik va unga yo'naltirilgan ta'limning jamiyat hayotidagi hal qiluvchi roli. O'zbekiston Milliy universiteti xabarlari, 2024, 1-son.
- [3] Po'latova G. M. O'zbekistonda mediata'limning dolzarb masalalari. Yangi O'zbekiston ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2024, 1-jild, 7-son, 182–185-betlar.
- [4] Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012
- [5] Shoumarov G'.B. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2010
- [6] G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. 1-2 tom. – Toshkent, 2002
- [7] Ismoilova N., Abdullayeva D. Ijtimoiy psixologiya. O'quv qo'llanma. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2013.

